

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทย อายุ 3-6 ปี เป็นกลุ่มวัยที่ได้รับความสนใจในประเด็นการอบรมเลี้ยงดู และการศึกษา เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของเด็กวัยนี้ ที่จะส่งผลถึงการเจริญเติบโตและพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมในภายหน้า⁽¹⁻³⁾ โดยทางด้านจิตใจนั้น พัฒนาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของเด็กวัยนี้ คือ เป็นวัยที่มีพัฒนาการของการเกิดมโนธรรม (Superego development) หรือเป็นจุดเริ่มต้นของการมีศีลธรรมจรรยาโดยอิทธิพลจากผู้เลี้ยงดูที่ใกล้ชิด และสังคมแวดล้อม คือ ครอบครัวและโรงเรียน ที่จะทำให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสม ที่ผู้ใหญ่พอใจ และการมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็ก และสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงดู จึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการในด้านนี้อย่างยิ่ง⁽⁴⁻⁶⁾

เดิมทีเด็กวัยนี้มักได้รับการอบรมดูแลที่บ้านโดยมารดาและบุคคลในครอบครัวเป็นหลัก เมื่ออายุเข้าเกณฑ์ จึงเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน⁽¹⁾ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการอบรมเลี้ยงดูให้เด็กเติบโตขึ้นมาอย่างมีคุณภาพ และพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ก็นับเป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจิตใจของเด็กเป็นอย่างยิ่ง^(5,7) แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก ผู้หญิงได้รับการยอมรับในตลาดแรงงานและบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากงานบ้านและการเลี้ยงดู ทำให้รูปแบบการเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของมารดาน้อยลง และเด็กถูกดูแลนอกบ้านโดยบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติมากขึ้น^(8,9) เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อนบ้าน หรือการจ้างพี่เลี้ยง เพื่อแบ่งเบาภาระของมารดา หรือเพราะความจำเป็นอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดูแลเด็กนี้ ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในแง่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพัฒนาการของเด็ก^(10,11) อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยว่า ในแง่ของพัฒนาการทางกาย สุขภาพ อนามัย โรคติดต่อ ภาวะโภชนาการนั้น⁽¹²⁾ มักพบว่าเด็กที่ดูแลโดยศูนย์ที่มีบุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญ มักมีพัฒนาการทางกายที่ดีกว่าเด็กที่เลี้ยงดูโดยมารดาที่ขาดประสบการณ์ แต่ในแง่ของพัฒนาการทางจิตใจนั้น ตามทฤษฎีของจิตวิทยาพัฒนาการแล้ว นับว่ามีผลกระทบต่อพัฒนาการทางจิตใจของเด็กได้หลายประการ เช่น Separation anxiety, Attachment insecurity⁽¹¹⁾ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกหลายประการ เช่น อายุเด็กเมื่อแรกเข้ารับบริการ คุณภาพของสถานเลี้ยง⁽¹⁰⁾

งานวิจัยในไทยที่เกี่ยวข้องกับเด็กก่อนวัยเรียนนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยทางด้านสุขภาพร่างกายและทางการศึกษาปฐมวัย นอกจากนี้ คือ งานวิจัยทางการเลี้ยงดู ที่มักศึกษารูปแบบการเลี้ยงดูแต่ไม่ค่อยศึกษาผลกระทบจากการเลี้ยงดูนั้น⁽²⁾ ส่วนงานวิจัยทางด้านพัฒนาการทางจิตใจ หรือสุขภาพจิตยังมีอยู่น้อยมาก และส่วนใหญ่เก็บข้อมูลจากเด็กที่มีปัญหาสุขภาพที่มารับบริการที่โรงพยาบาลและสถานบริการสุขภาพจิตไม่ใช่จากกลุ่มประชากรทั่วไป และกลุ่มตัวอย่างไม่มากนัก⁽³⁾ นอกจากนี้ งานวิจัย ยังพบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้สถาบันครอบครัวลดบทบาทของการอบรมเลี้ยงดูเด็กลง คือการที่ขนาดครัวเรือนมีขนาดเล็กลง ครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การอพยพย้ายถิ่น การที่สตรีมีโอกาสร่วมในตลาดแรงงานมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านี้ส่งผลถึงรูปแบบการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อจิตใจหรือสุขภาพจิตของเด็ก⁽⁸⁾

ปัญหาสุขภาพจิตของเด็ก มักแสดงให้เห็นได้ชัด ในรูปแบบของปัญหาพฤติกรรมภายนอก⁽¹³⁾ โดยปัญหาพฤติกรรมของเด็กวัยนี้จะเริ่มปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน จากพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นปัญหา เช่น การเล่นรุนแรง อากาารซุกซนมาก อยู่ไม่นิ่ง ตื้อ ต่อต้าน ชัดคำสั่ง ฯลฯ ส่วนหนึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการปกติตามวัยของเด็ก หรืออาจเกิดเฉพาะในบางสถานการณ์เป็นพิเศษ ซึ่งถ้าพฤติกรรมยังไม่รุนแรงและบ่อยครั้งเกินไปนัก รวมทั้งมีผู้ดูแลที่เข้าใจและจัดการได้อย่างเหมาะสม พฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้นก็จะดีขึ้นได้เองเมื่อเด็กเติบโตขึ้น⁽¹⁴⁾ แต่หากไม่สามารถจัดการได้และปล่อยให้เด็กมีพฤติกรรมที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดความขัดแย้ง และไม่สามารถควบคุมก็จะก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่นๆ ได้อีก เช่น ปัญหาพฤติกรรมในวัยเรียนและวัยรุ่น ปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาการเรียน การปรับตัวในสังคม การติดสารเสพติด การใช้ความรุนแรง และความผิดปกติทางจิตเวช เช่น บุคลิกภาพแปรปรวนแบบอันธพาล ต่อต้านสังคม⁽¹⁵⁾ ซึ่งเป็นความผิดปกติทางจิตเวชที่สิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลาในการรักษา และก่อให้เกิดอันตรายและความเสียหายต่อส่วนรวมมากที่สุด

ดังนั้นปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียน จึงเป็นสิ่งชี้วัดที่สำคัญต่อปัญหาที่อาจเกิดในภายหลัง⁽¹⁵⁾ และช่วงอายุนี้ก็ในช่วงอายุสำคัญที่จะสามารถค้นพบอาการหรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้นได้ตั้งแต่ต้น⁽¹⁶⁾ เพื่อให้บิดามารดาและผู้ดูแลเด็กตระหนักถึงปัญหาและร่วมมือกันแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที รวมทั้งป้องกันการเกิดปัญหาที่จะลุกลามกระทบต่อผู้อื่นและสังคมในอนาคต ด้วยเหตุนี้ นักวิจัยมากมายได้พยายามศึกษา รูปแบบการดำเนินอาการ และผลกระทบในระยะยาว วิธีการต่างๆที่จะตรวจพบปัญหาพฤติกรรมเหล่านี้ รวมทั้งหาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนโดยเฉพาะปัจจัยทางด้านครอบครัวและสภาพแวดล้อมในการเลี้ยงดูเด็ก⁽¹⁷⁾

เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองใหญ่ที่มีประชากรมาก มีเศรษฐกิจหลากหลาย มีค่าครองชีพสูงกว่าจังหวัดอื่นๆ มีสภาพแวดล้อมหลายประการที่ไม่เหมาะต่อการเติบโตของเด็ก เช่น รูปแบบการใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ มลพิษ ชุมชนแออัด การใช้ความรุนแรง ความเครียดของคนในชุมชน เป็นต้น รวมถึงปัญหาในการควบคุมและพัฒนาคุณภาพของการดูแลเด็กอย่างทั่วถึง⁽⁸⁾ ล้วนมีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก แต่กรุงเทพมหานครก็เป็นเขตที่หน่วยงานต่างๆ ต่างให้ความสนใจที่จะแก้ไขปัญหากันอย่างจริงจัง⁽¹⁸⁾ และประชาชนสามารถเข้าถึงบริการต่างๆ และข้อมูลข่าวสารได้อย่างง่ายดาย มีการปรับปรุงระบบการบริการด้านเด็ก พัฒนาลัทธิสูตรการศึกษาปฐมวัยให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก⁽¹⁾ อีกทั้งในประเทศไทย ยังไม่มีงานวิจัยที่มุ่งศึกษาปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในสายงานทางด้านสุขภาพจิตมากนัก^(2,3,8) ซึ่งไม่ใช่สายงานทางการศึกษาหรือด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดังนั้น จึงน่าสนใจที่จะศึกษาว่าเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานครนี้ ว่ามีพฤติกรรมมากน้อยเพียงไร มีลักษณะปัญหาแบบใด และปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพฤติกรรม โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมารดาหรือผู้ปกครอง การดูแลเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคตต่อไป

คำถามของงานวิจัย

1. เด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานครมีปัญหาพฤติกรรมอย่างไรบ้าง
2. ปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพฯ กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

สมมติฐาน

ไม่มี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เก็บข้อมูลและศึกษาเฉพาะเด็กก่อนวัยเรียน อายุ 3- 6 ปี ที่ดูแลโดยโรงเรียน ศูนย์ฯ หรือสถานรับเลี้ยงเด็ก ที่เปิดให้บริการสำหรับประชาชนทั่วไป ในกรุงเทพมหานคร เท่านั้น โดยศึกษาหาค่าความชุกของปัญหาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับเด็ก ครอบครัว ผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อมในชุมชนของเด็ก

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานครมีอยู่ในหลายแหล่ง ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่เพียงพอและสะดวกต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ โรงเรียนอนุบาล (สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และกรุงเทพมหานคร) และสถานรับเลี้ยงเด็ก/ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน (สังกัด กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และ กรุงเทพมหานคร) โดยถือว่ามีขนาดกลุ่มใหญ่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานครได้

เนื่องจากสถานรับเลี้ยงเด็กในกรุงเทพมหานครนั้น ดำเนินงานโดยเอกชนและมีเพียงบางแห่งเท่านั้นที่ยินยอมให้กรณฯเปิดเผยข้อมูลที่ตั้ง ผู้วิจัยจะเลือกสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มนี้โดยถือว่ามีเด็กในสถานรับเลี้ยงที่เปิดเผยกับไม่เปิดเผยข้อมูลนั้น ไม่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งสถานรับเลี้ยงที่ยินยอมให้ความร่วมมือกับไม่ยินยอมให้ความร่วมมือ

ข้อจำกัดของการวิจัย

ปัจจัยที่ศึกษาในการวิจัยนี้เป็นเพียงการเก็บข้อมูลอย่างคร่าวๆจากแบบสอบถาม ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนบางประการน่าสนใจที่จะศึกษา และมีวิธีการศึกษาได้แม่นยำกว่าการใช้แบบสอบถาม แต่ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาได้อย่างละเอียด เนื่องจากข้อจำกัด ด้านเวลา เครื่องมือ วิธีการประเมิน ข้อมูลพื้นฐาน ความชำนาญของผู้วิจัย รวมถึง ความพร้อมและความยินยอมของกลุ่มตัวอย่าง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ปัญหาพฤติกรรม หมายถึง Disruptive behaviors ที่ประกอบด้วยพฤติกรรมที่เทียบเคียงมาจาก Oppositional Defiant Disorder (ODD) และ Conduct Disorder (CD) ตามเกณฑ์การวินิจฉัยตาม DSM-IV ได้แก่ พฤติกรรมชก อยู่ไม่นิ่ง ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ไม่สนใจทำงาน ไม่เชื่อฟัง ก้าวร้าวผู้อื่น ดื้อดึง ต่อต้าน โมโห ลักขโมย โกหก คร่ำครวญ กรีดร้อง เป็นต้น⁽¹³⁾ ซึ่งประเมินโดยผู้ปกครองด้วยแบบประเมิน Eyberg Child Behavior Inventory (ECBI)⁽¹⁹⁻²⁴⁾

เด็กก่อนวัยเรียน หมายถึง เด็กวัย 3 ปี ถึง 6 ปี ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง

ผู้ปกครอง หมายถึง บิดามารดา ผู้อนุบาล ผู้รับบุตรบุญธรรม และผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และให้หมายความรวมถึง พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง ผู้ปกครองสวัสดิภาพ นายจ้าง ตลอดจนบุคคลอื่น ซึ่งรับเด็กไว้ในความอุปการะเลี้ยงดูซึ่งเด็กอาศัยอยู่ด้วย⁽²⁵⁾

สถานรับเลี้ยงเด็ก หมายถึง สถานที่รับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก ที่มีอายุไม่เกินหกปีบริบูรณ์ และมีจำนวนตั้งแต่หกคนขึ้นไป ซึ่งเด็กไม่เกี่ยวข้องเป็นญาติกับเจ้าของหรือผู้ดำเนินการสถานรับเลี้ยงเด็กดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่รวมถึงสถานพยาบาลหรือโรงเรียนทั้งของรัฐและเอกชน⁽²⁵⁾

โรงเรียนอนุบาล หมายถึง โรงเรียนทั้งของรัฐ/กทม. และเอกชนที่เปิดสอนในหลักสูตรก่อนประถมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย ชั้นอนุบาลหลักสูตร 2 ปี (สปช.) และชั้นอนุบาลหลักสูตร 3 ปี (สช.)

ศูนย์ฯ หมายถึง ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ หรือชื่ออื่นๆ ที่เป็นศูนย์ที่มีวัตถุประสงค์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนโดยเฉพาะ ซึ่งอยู่ในสังกัดอื่นๆ เช่น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อเป็นข้อมูลขั้นพื้นฐานสำหรับการวิจัยที่ละเอียดและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและแนวทางการดูแลด้านสุขภาพจิตของเด็กก่อนวัยเรียน
4. เพื่อเป็นแนวทางการป้องกันปัญหาพฤติกรรมของเด็ก ที่ส่งผลถึงพฤติกรรมเมื่อโตขึ้น

ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

1. นำเสนอข้อมูลทั่วไป ด้วยสถิติเชิงบรรยาย คือ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. นำเสนอข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาพฤติกรรมกับปัจจัยต่างๆ จากสถิติไคสแควร์
3. นำเสนอข้อมูลการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยคะแนนปัญหาพฤติกรรมในแต่ละปัจจัย ด้วยสถิติ t-test และ One-way ANOVA
4. นำเสนอข้อมูลความสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างคะแนนปัญหาพฤติกรรมกับปัจจัยเชิงปริมาณ
5. นำเสนอปัจจัยทำนายคะแนนปัญหาพฤติกรรมจาก การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ปัจจัยด้านเด็ก

- เพศ อายุ
- ลำดับที่ของบุตร จำนวนพี่น้อง
- ประวัติการเกิด เช่น น้ำหนักแรกคลอด ความผิดปกติของมารดา ระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด การดื่มแอลกอฮอล์ อากาศซึมเศร้าหลังคลอด
- สุขภาพกาย โรคประจำตัว
- การถูกเลี้ยงดูโดยบุคคลอื่น

ปัจจัยด้านครอบครัว

- ขนาด รูปแบบ และสมาชิกครอบครัว
- เศรษฐฐานะ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ อายุ
- ความสัมพันธ์ผู้ปกครองกับเด็ก ผู้เลี้ยงดูเด็ก
- การสนับสนุนทางสังคมของผู้ปกครอง
- ความเครียด/สุขภาพจิตของผู้ปกครอง

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

- ลักษณะทั่วไปของสถานรับเลี้ยง โรงเรียนอนุบาล จำนวนเด็กในชั้นเรียน จำนวนชั่วโมงในชั้น ค่าเทอมหรือค่าบริการ
- เหตุการณ์เครียดที่เกิดขึ้นในครอบครัว
- ความรุนแรงในชุมชน

ตัวแปรตาม

ปัญหาพฤติกรรม

